

Mer växthuseffekt och mindre samhälls- ekonomi? – en jämförelse av argument i miljökonsekvensbeskrivningar år 2004 och 2008

Statsvetenskapliga förbundets årsmöte i Uppsala, 27-28
september 2008, Arbetsgruppen ”Klimat- och
energipolitik”

Författare: Erland Sköllerhorn
Länsstyrelsen i Västerbottens län
FD i Statskunskap vid Umeå universitet

Introduktion och Problemställning

En rimlig grundidé är att dagens klimatpolitik, liksom många andra politikområden, bäst kan förstås med hjälp av ett s.k. governance-perspektiv. Förutom den centrala statliga förvaltningsnivån deltar ett flertal institutioner, företag och organisationer på olika horisontella och vertikala nivåer i pågående processer. Dessa processer i nätverk omfattar bl.a. idéutbyten, handlingsmönster, resursöverföring, meningsskiljaktigheter och maktrelationer. Utifrån denna grundidé är den centralstatliga nivåns kapacitet till styrning, samordning och kontroll sämre, än vad som antagits inom äldre förvaltningsforskning. Samtidigt betonar March och Olsen (1989:106) betydelsen av s.k. institutionell friktion. När institutionella arrangemang en gång skapats, kommer de att överleva tills yttre förändringskrav blir mycket tydliga. Institutioner stabiliseras genom anpassning och uppsugning av proteströrelser. Och ju mer en institution är inordnad i en större politisk ordning, så att förändring av en institution fordrar förändringar av flera andra institutioner, desto mindre trolig blir förändringar. Undantaget är de stora historiska vägskäl, som ger möjlighet till större förändringar.

Är den hastigt växande debatten om växthuseffekt och energiförbrukning ett historiskt vägskäl, som påverkar företagets verksamhetsplanering och arbete med miljökonsekvensbeskrivningar (MKB)? I denna uppsats studeras om företag de sista åren vid ansökan om miljötillstånd i högre grad betonat utsläpp av växthusgaser än samhällsekonomi, i redovisningen av lokaliseringar som de valt bort. Det kan antas att samhällsdebatten om klimatförändringar leder till att företagen, åtminstone retoriskt, anpassat sina argument till rådande politiska värderingar. Motivet för en sådan anpassning är att företagen lättare ska kunna rättfärdiga sitt val av lokalisering av miljöfarlig verksamhet gentemot allmänhet och myndigheter. Habermas (1987:365) betonar att lagstiftning med moralisk inriktning är beroende av innehållslig legitimitet i den s.k. livsvärlden och i dess normer för beteende. I sådana fall är legitimitet som bara hänvisar till korrekta procedurer otillräcklig. Samtidigt kan man tolka att Habermas menar att det är först när styrning med makt och pengar *avsiktligt* institutionaliserats, i form av företag och myndigheter, som samordning av handlingar *måste* rättfärdigas normativt. Detta har betydelse för synen på demokratisk opinionsbildning. Habermas tycks mena att medborgare inte kan väcka opinion om alla resultat som uppstår från samordning av handlingar, bara en viss mängd av dem som skapas av institutionerna i samhället (Sköllerhorn 2001: del II, sida 9).

En lämplig bransch för att empiriskt studera denna idé om ändrad argumentation är ballastbranschen. Vid täktverksamhet av naturgrus och berg finns nämligen ofta en konflikt mellan olika miljömål och andra samhällsmål. Bör en viss naturmiljö bevaras för framtiden, även om det innebär längre transporter av s.k. ballastmaterial till väg- och husbyggen m.m.? Ett bevarande innebär skydd för värdefull natur- och kulturmiljö, friluftsliv, dricksvattenreservoarer, möjlighet att hushålla med vissa typer av material etc. Samtidigt innebär längre transporter högre kostnader för det ansökande företaget och åtminstone kortsiktigt för samhällsekonomin, mer utsläpp av växthusgaser, mer trafikbuller, vibrationer och damning etc.

När det gäller jämförelse på gruppnivå kan man på institutionell nivå anta att storföretagen inom ballastbranschen, som är rikstäckande, snabbare anpassar argumentationen tack vare mera resurser, än mindre företag som bara är verksamma på lokala marknader. Vidare kan man anta att argumenten skiljer sig åt vid nyetablering av en täkt, jämfört med vid ansökan om fortsättning och/eller utökning av en redan etablerad täkt. När ett företag redan investerat i verksamhet på en viss plats, borde ekonomiska argument ges större vikt, än innan någon

etablering skett. Man kan också anta att argumenten skiljer sig när det gäller miljötillstånd i mer befolkningstäta områden jämfört med i glesbygd. Samhällsbehoven av större mängder ballastmaterial i de förstnämnda borde innebära att ekonomiska argument ges större vikt än i glesbygd, där staten genom främst Vägverket Region också står för huvuddelen av investeringarna.

Syfte

Denna uppsats syftar till att kartlägga om företag idag i MKB:er i högre grad betonar utsläpp av växthusgaser än samhällsekonomi, i redovisningen av lokaliseringar av täktverksamhet.

Den centrala frågeställningen är:

- finns skillnader i argumenten om växthuseffekt och samhällsekonomi i MKB:er från år 2004 och år 2008?

Jag anser att en kvalitativ jämförelse mellan MKB:er från dessa två år är tillräcklig, för att se indikationer på ändrad argumentation. Under år 2004 hade ännu inte den breda samhällsdebatten om växthuseffekt och energiförbrukning tagit fart.

Tre underordnade frågeställningar är:

- finns skillnader i argument mellan storföretag och mindre företag?

- finns skillnader i argument mellan nyetablering och fortsättning/utökning av en täktverksamhet?

- finns skillnader i argument mellan täkter vid kusten och i inlandet?

Material, metod och avgränsningar

Metod i studien är innehållsanalys av MKB:er från år 2004 och år 2008 gällande grus- och bergtäkter. Täkter av matjord valdes bort, eftersom dessa nästan alltid är småskaliga med mer begränsade miljöeffekter. Avgränsning görs till avsnitten i MKB:erna som gäller nollalternativ (att den sökta exploateringen inte blir av) och alternativ lokalisering jämfört med företagets huvudalternativ. Geografisk avgränsning görs till MKB:er i Västerbottens län, som är ett stort län med både ett relativt folkrikt kustområde och omfattande glesbygd. I Västerbottens län finns också flest täkter i landet, motsvarande ca 14 % av samtliga. Det material som studeras är 15 MKB-dokument från respektive år. Analysen omfattar i sidantal i huvuddelen av dokumenten 2-3 A4-sidor per MKB. I några enstaka fall är sidantalet ett, eller fler än tre.

Tabell 1. Fördelning bland MKB:erna från år 2008

Företag \ Typ av täkt & region	Typ av täktverksamhet	Region
Storföretag	Ny: 4 st. <i>Fortsatt/Utökad</i> : 5 st.	<i>Kust</i> : 2 st. <i>Inland</i> : 7 st.
Mindre företag	Ny: 2 st. <i>Fortsatt/Utökad</i> : 4 st.	<i>Kust</i> : 4 st. <i>Inland</i> : 2 st.

Urvalet av MKB:er skedde osystematiskt vid en genomgång av ärenden, där syftet var att få en spridning i företagsstorlek, typ av etablering och regional lokalisering. Denna spridning framgår av tabell 1 och tabell 2. Först gjordes ett urval för år 2008. Därefter försökte jag göra ett likartat urval för år 2004. Det gick, förutom en större skevhet beträffande typ av täktverksamhet för storföretagen. Storföretagen tycks ha etablerat väsentligt fler nya täkter år 2008 än år 2004.

Tabell 2. Fördelning bland MKB:erna från år 2004

Företag \ Typ av täkt & region	Typ av täktverksamhet	Region
Storföretag	Ny: 1 st. <i>Fortsatt/Utökad</i> : 8 st.	<i>Kust</i> : 3 st. <i>Inland</i> : 6 st.
Mindre företag	Ny: 3 st. <i>Fortsatt/Utökad</i> : 3 st.	<i>Kust</i> : 4 st. <i>Inland</i> : 2 st.

Miles och Huberman (1994) betonar vikten av att utgå från explicita beslutsregler, vid kondensering av kvalitativa data till mer greppbara datasjok. Med hjälp av dessa datasjok kan sedan mer samlade tolkningar göras av datamaterialet. Beslutsreglerna underlättar både för forskaren att vara konsekvent i tolkningsarbetet samt för andra att kontrollera, bedöma och upprepa samma procedur. Därför redovisas i resultatdelen använda beslutsregler vid varje tabell. Datasjoken i tabellerna är mycket empirinära och består av de uttryck som används i MKB:erna, bara nedkortade av utrymmesskäl i vissa fall för att rymmas i tabellform.

Följande två huvudkategorier används som beroende variabel vid innehållsanalysen av MKB:erna från år 2008 jämfört med från år 2004:

- kategorin "Växhuseffekt" avser begrepp som i sig handlar om växhuseffekt och växhusgaser, samt påståenden som explicit hänvisar till sådana begrepp, och
- kategorin "Samhällsekonomi" avser begrepp som i sig handlar om ekonomi och samhällsekonomi, samt påståenden som explicit hänvisar till sådana begrepp.

Dessutom finns en tredje stor kategori, "Andra argument", som avser begrepp och påståenden

- om *naturmiljön och bevarande* (skydd för värdefull natur- och kulturmiljö, friluftsliv, dricksvattenreservoarer och möjlighet att hushålla med vissa typer av material),
- om *miljöskydd vid sidan av växhuseffekt* (trafikbuller, vibrationer och damning, risk för föroreningar av mark och vatten etc.),
- *obestämda begrepp* (fristående begrepp och termer utan klar innebörd i texten i relation till "växthuseffekt" och "samhällsekonomi", t ex "miljö", "transportavstånd", "kortare transportavstånd", "större miljöpåverkan"), samt
- *övrigt* (t ex vilka miljötillstånd det finns).

Med tanke på studiens syfte ingår denna tredje kategori inte i analysen.

De tre dikotoma oberoende variablerna i analysen av år 2008 respektive år 2004 definieras på följande sätt:

Den dikotoma variabeln Företag avser:

"Storföretag" som utgörs av de fyra rikstäckande ballastföretagen NCC, Skanska, Swerock och Vägverket Produktion, och

"Mindre företag" som omfattar samtliga andra företag.

Den dikotoma variabeln Täktverksamhet avser:

"Ny täkt" som är alla ansökningar om etablering av täktverksamhet på en plats där det inte funnits någon sådan tidigare, och

"Fortsatt/Utökad täkt" som omfattar alla ansökningar där täktverksamhet redan bedrivits på platsen.

Den dikotoma variabeln Region avser:

"Kustland" som omfattar kommunerna Nordmaling, Bjurholm, Vännäs, Umeå, Robertsfors och Skellefteå, och

"Inland" som omfattar övriga nio kommuner i Västerbottens län.

När det gäller kvalitativa jämförelser mellan fallstudier, menar Miles och Huberman (1994) att det finns två huvudstrategier

* en 'cross case'-strategi - finns kopior av upptäckta mönster i alla fallstudier?

Här kan fallen ordnas längs intressanta dimensioner, så att det kanske framträder olika familjer.

* en variabelcentrerad strategi – finns vissa teman i alla fallstudier?

Här blir dynamiken i varje enskilt fall av mindre betydelse. Istället studeras nyckelvariabler, utan hänvisning till de fall de kommer ifrån.

Denna studie är variabelcentrerad, inriktad på kategorierna ”Växthuseffekt” och ”Samhällsekonomi” enligt beskrivningen ovan.

Resultat

Nedan redovisas först växelvisa avsnitt med resultat från år 2008 respektive år 2004. Därefter följer ett avsnitt med sammanställda resultat från båda dessa år. Inledningsvis kan det konstateras att argumentationen i MKB:erna inte görs på något deduktivt sätt, som leder fram till några slutsatser, och inte heller går att analysera deduktivt. Det kortfattade sättet att skriva och använda punktform med olika uttryck, anser jag kan liknas med Habermas beskrivning av en argumentation som ett delvis oordnat ordflöde som skapar meningsfulla meddelanden (Habermas 1984:22 f).

Allmänt om MKB:er från år 2008

Vid räkning av totalt antal begrepp och termer i varje MKB, framgår att flera sådana faller under kategorin ”Andra argument” i 8 fall än under de andra två kategorierna ”Växthuseffekt” och ”Samhällsekonomi” tillsammans. I ett fall är antalet lika och i 6 fall är antalet mindre. Detta speglar främst lagkraven på vad en MKB ska innehålla enligt miljöbalkens bestämmelser. När det gäller naturmiljön räknar Naturvårdsverket (1979) upp följande faktorer som bör beaktas vid bedömning av en ansökan om täktillstånd: påverkan på kulturlandskapet, landskapsbilden, geologiska naturvärden, hydrologi, flora och fauna samt friluftsliv. Till detta kan tilläggas att en MKB idag också vanligen belyser materialbehov, påverkan på fornlämningar och rennäringen, förutom olika typer av miljöskyddsstörningar.

Vid motsvarande räkning bara under rubriken *Nollalternativ* är det totalt fler begrepp och termer under kategorin ”Andra argument” i 5 fall än under de två andra kategorierna tillsammans. I 6 fall är antalet lika och i 4 fall är antalet mindre. Detta visar alltså en tydlig utjämning, jämfört med när texten även omfattar alternativ lokalisering och företagets huvudalternativ.

Räknat man totalt antal begrepp och termer per MKB oavsett kategori, varierar det mellan 4 och vanligen 10-15, med ett extremfall på 27 där det räknades upp många alternativa lokaliseringar. Motsvarande räkning bara rörande *Nollalternativ* visar att antalet begrepp och termer varierar mellan 1 och 8.

Allmänt om MKB:er från år 2004

Vid räkning av totalt antal begrepp och termer i varje MKB, framgår att flera sådana faller under kategorin ”Andra argument” i 14 fall än under de andra två kategorierna ”Växthuseffekt” och ”Samhällsekonomi” tillsammans. I ett fall är antalet lika. Kategorierna ”Växthuseffekt och ”Samhällsekonomi” har alltså lägre andelar år 2004 än år 2008, vid denna typ av parvisa jämförelser i varje MKB.

Vid motsvarande räkning bara under rubriken *Nollalternativ* är det totalt fler begrepp och termer under kategorin "Andra argument" i 9 fall än under de två andra kategorierna tillsammans. I 2 fall är antalet lika och i 3 fall är antalet mindre. I ett fall saknas redovisning av nollalternativ. Detta visar precis som för år 2008 en tydlig utjämning, jämfört med när texten även omfattar alternativ lokalisering och företagets huvudalternativ, men inte lika stor som för år 2008.

Räknat man totalt antal begrepp och termer per MKB oavsett kategori, varierar det mellan 5 och vanligen 10-18, med som mest 25. Detta är något mer än för år 2008. Motsvarande räkning bara rörande *Nollalternativ* visar att antalet begrepp och termer varierar mellan 1 och 8, vilket är samma som för år 2008.

Växthuseffekt kontra Samhällsekonomi i MKB:er från 2008

Av tabell 3 nedan framgår att storföretagen inte i något fall redovisar fler begrepp och termer om växthuseffekt än om samhällsekonomi. Däremot gör de mindre företagen detta i 2 fall av 6. (I en MKB från mindre företag saknades helt begrepp och termer om växthuseffekt samt samhällsekonomi – därför finns bara 5 fall redovisade i tabellen). Storföretagen redovisar väsentligt fler samhällsekonomiska uttryck, särskilt om råmaterial och kvalitet, men även explicita ekonomiska påståenden. De nio påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi som sammanlagt förekommer är att det:

"är både ekonomiskt och miljömässigt att ta material så nära användningsområdet som möjligt" (i 3 fall)

Detta påstående kopplat till att "transportavståndet ökar med 30 km"

"ökade kostnader och utsläpp" (i 2 fall)

"där bedrivs utbildning i ekonomisk och således miljövänlig körning"

"fördel ekonomiskt och angående utsläpp av koldioxid", och

"avsevärt förlängd transport ökar belastning på vägar och utsläpp av avgaser".

Tabell 3. Företagsstorleken betydelse för argumenten år 2008

Företag \ Begrepp o termer	Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Storföretag	Övriga om luftutsläpp och transporter: 4 st. Explicit om koldioxid: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 9 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 19 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 7 st. Markägaravtal: 5 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 5 st. Producera och processa: 2 st. Transport, logistik och vägslitage: 4 st. Efterfrågan: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 9 av 9 fall</i>
Mindre företag	Övriga om luftutsläpp och transporter: 2 st. Explicit om koldioxid: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 2 av 6 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 3 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 2 st. Markägaravtal: 2 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 1 st. Producera och processa: 3 st. Transport, logistik och vägslitage: 1 st. Efterfrågan: 0 st.

		<i>Antal MKB med fler begrepp: 3 av 6 fall</i>
--	--	--

Beslutsregler: induktiv indelning av uttrycken, vid lika antal begrepp och termer ges dem under rubriken *Nollalternativ* större vikt. Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen.

I tabell 4 framgår att fler begrepp och termer om växthuseffekt förekommer i ett fall, både vid ny och fortsatt täktverksamhet. Här dominerar samhällsekonomiska uttryck och till antalet mest vid fortsatt täktverksamhet, i form av påståenden om råmaterial och kvalitet. Värt att notera är att markägaravtal förekommer klart oftare vid ny täktverksamhet.

Tabell 4. Typ av täktverksamhets betydelse för argumenten år 2008

Typ av täkt \ Påståenden	Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Ny täkt	Övriga om luftutsläpp och transporter: 3 st. Explicit om koldioxid: 0 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 1 av 6 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 8 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 5 st. Markägaravtal: 5 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 1 st. Producera och processa: 1 st. Transport, logistik och vägslitage: 1 st. Efterfrågan: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 4 av 6 fall</i>
Fortsatt/Utökad täkt	Övriga om luftutsläpp och transporter: 3 st. Explicit om koldioxid: 2 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 1 av 9 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 14 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 4 st. Markägaravtal: 2 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 5 st. Producera och processa: 4 st. Transport, logistik och vägslitage: 4 st. Efterfrågan: 0 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 8 av 9 fall</i>

Beslutsregler: induktiv indelning av uttrycken, vid lika antal begrepp och termer ges dem under rubriken *Nollalternativ* större vikt. Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen.

Tabell 5 visar att fler begrepp och termer om växthuseffekt uppträder i ett fall, både för kusten och för inlandet. Samhällsekonomiska uttryck dominerar mest för inlandet, främst om råmaterial och kvalitet samt som explicita ekonomiska påståenden.

Tabell 5. Typ av regions betydelse för argumenten år 2008

Region \ Påståenden	Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Kustland	Övriga om luftutsläpp och transporter: 3 st. Explicit om koldioxid: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 1 av 6 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 2 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 2 st. Markägaravtal: 3 st. Kostnader, materialköp och

		tidsåtgång: 4 st. Producera och processa: 3 st. Transport, logistik och vägslitage: 3 st. Efterfrågan: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 5 av 6 fall</i>
Inland	Övriga om luftutsläpp och transporter: 3 st. Explicit om koldioxid: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 1 av 9 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 20 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 7 st. Markägaravtal: 4 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 2 st. Producera och processa: 2 st. Transport, logistik och vägslitage: 2 st. Efterfrågan: 0 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 8 av 9 fall</i>

Beslutsregler: induktiv indelning av uttrycken, vid lika antal begrepp och termer ges dem under rubriken *Nollalternativ* större vikt. Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen.

Det kan antas att redovisning rörande nollalternativet är av särskild betydelse för företagens legitimering av sitt val av lokalisering. I 4 av 15 fall saknades begrepp och termer tillhörande kategorin växthuseffekt och samhällsekonomi. Det kan noteras att variation i uttrycken och deras antal är betydligt större beträffande samhällsekonomi (tabell 6).

Tabell 6 Begrepp och uttryck i samtliga 15 Nollalternativ år 2008

Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Ökade utsläpp till luft och vatten (2 ggr) Större miljöpåverkan av maskinarbete och transporter Större miljöpåverkan om material transporteras lång väg Högre grad av koldioxidutsläpp Ökade avgasutsläpp	Omlokalisering olämpligt miljömässigt, ekonomiskt och praktiskt (3 ggr) Oklara ägarförhållanden (2 ggr) Materialförsörjning ej tryggas på ekonomiskt försvarbart sätt (2 ggr) Osäker kvalitet Kvaliteten har väldigt litet användningsområde Produktionskostnaderna lägre vid de flesta alternativ Högre kostnader Tidsåtgång Fördyring genom längre transport Ökat vägslitage Förlitning på transportfordon Dagens täkter svårt att tillgodose efterfrågan på material Ev. tvingas köpa av konkurrent
Antal MKB med fler begrepp: 3 av 15 fall	Antal MKB med fler begrepp: 7 av 15 fall

Beslutsregler: Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen. Fall med lika antal begrepp och termer ingår ej (1 stycken).

Växthuseffekt kontra Samhällsekonomi i MKB:er från 2004

Av tabell 7 framgår att varken storföretagen eller de mindre företagen i något fall redovisar fler begrepp och termer om växthuseffekt än om samhällsekonomi. Storföretagen redovisar

väsentligt fler samhällsekonomiska uttryck. De är ensamma om explicita ekonomiska uttryck, där ”ekonomiskt riktigt” bara förekommer år 2004. Uttryck om råmaterial och kvalitet används ungefär lika mycket av storföretagen som ekonomiskt explicita påståenden. Begreppet konkurrens förekommer också bara under år 2004. Det påstående om både växthuseffekt och samhällsekonomi som förekommer 6 gånger är att det: ”ger ökade kostnader och utsläpp”.

Tabell 7. Företagsstorlekens betydelse för argumenten år 2004

Företag \ Begrepp o termer	Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Storföretag	Övriga om luftutsläpp och transporter: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 9 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 16 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 11 st. Ekonomi – riktigt: 4 st. Markägaravtal: 5 st. Transport, logistik och vägslitage: 2 st. Konkurrens: 2 st. Producera och processa: 0 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 1 st. Bristvara: 1 st. Levande landsbygd och småföretag: 0 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 9 av 9 fall</i>
Mindre företag	Övriga om luftutsläpp och transporter: 1 st. Explicit om globala luftföroreningar (NOx): 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 6 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 6 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 0 st. Ekonomi – riktigt: 0 st. Markägaravtal: 0 st. Transport, logistik och vägslitage: 2 st. Konkurrens: 1 st. Producera och processa: 2 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 0 st. Bristvara: 0 st. Levande landsbygd och småföretag: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 6 av 6 fall</i>

Beslutsregler: induktiv indelning av uttrycken, vid lika antal begrepp och termer ges dem under rubriken *Nollalternativ* större vikt. Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen.

I tabell 8 framgår att fler begrepp och termer om växthuseffekt varken förekommer vid ny eller fortsatt täktverksamhet. Värt att notera är att uttryck om växthuseffekt bara finns kopplade till fortsatt täktverksamhet. Denna typ är också ensam om explicita ekonomiska påståenden, markägaravtal och konkurrens. Samtidigt förekommer ytterst få uttryck, även om råmaterial och kvalitet, vid ny täktverksamhet i de fyra undersökta MKB:erna.

Tabell 8. Typ av täktverksamhets betydelse för argumenten år 2004

Typ av täkt \ Påståenden	Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Ny täkt	<i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 4 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 3 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 0 st. Ekonomi – riktigt: 0 st. Markägaravtal: 0 st. Transport, logistik och vägslitage: 2 st. Konkurrens: 0 st. Producera och processa: 1 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 0 st. Bristvara: 0 st. Levande landsbygd och småföretag: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 4 av 4 fall</i>
Fortsatt/Utökad täkt	Övriga om luftutsläpp och transporter: 2 st. Explicit om globala luftföroreningar (NOx): 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 11 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 19 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 11 st. Ekonomi – riktigt: 4 st. Markägaravtal: 5 st. Transport, logistik och vägslitage: 2 st. Konkurrens: 3 st. Producera och processa: 1 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 1 st. Bristvara: 1 st. Levande landsbygd och småföretag: 0 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 11 av 11 fall</i>

Beslutsregler: induktiv indelning av uttrycken, vid lika antal begrepp och termer ges dem under rubriken *Nollalternativ* större vikt. Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen.

Tabell 9 visar att fler begrepp och uttryck om växthuseffekt varken förekommer för kusten eller inlandet. För övrigt är fördelningen jämn bland de olika samhällsekonomiska uttrycken mellan kust och inland.

Tabell 9. Typ av regions betydelse för argumenten år 2004

Region \ Påståenden	Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Kustland	Övriga om luftutsläpp och transporter: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 7 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 11 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 4 st. Ekonomi – riktigt: 2 st. Markägaravtal: 2 st. Transport, logistik och vägslitage: 3 st. Konkurrens: 1 st. Producera och processa: 1 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 1 st. Bristvara: 0 st.

		Levande landsbygd och småföretag: 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 7 av 7 fall</i>
Inland	Övriga om luftutsläpp och transporter: 1 st. Explicit om globala luftföroreningar (NOx): 1 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 0 av 8 fall</i>	Råmaterial och kvalitet: 11 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 7 st. Ekonomi – riktigt: 2 st. Markägaravtal: 3 st. Transport, logistik och väglitage: 1 st. Konkurrens: 2 st. Producera och processa: 1 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 5 st. Bristvara: 1 st. Levande landsbygd och småföretag: 0 st. <i>Antal MKB med fler begrepp: 8 av 8 fall</i>

Beslutsregler: induktiv indelning av uttrycken, vid lika antal begrepp och termer ges dem under rubriken *Nollalternativ* större vikt. Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen.

Precis som för år 2008 är variationen år 2004 i uttrycken och deras antal betydligt större beträffande samhällsekonomi i redovisningen under nollalternativ. Man kan notera att ett påstående om omlokalisering återkommer i 5 gånger (1 gång vardera i 5 fall).

Tabell 10. Begrepp och uttryck i samtliga 14 Nollalternativ år 2004

Växthuseffekt	Samhällsekonomi
Inga luftföroreningar eller utsläpp av avgaser Längre transporter för vissa materialfraktioner innebär också mera avgasutsläpp	Omlokalisering olämpligt miljömässigt, ekonomiskt och praktiskt (5 ggr) Befintlig materialresurs nyttjas ej fullt ut Inte tillgodogöra sig sand med hög kvalitet God kvalitet Kräver vägmateriell av hög kvalitet Fördyring genom längre transporter Längre transporter med störningar och högre kostnader för kunder Innebära snedvriden konkurrens Möjliggör dessutom vidareförädling Ev. tvingas köpa av konkurrent Levande landsbygd behöver även små vägar och småföretagare
Antal MKB med fler begrepp: 1 av 14 fall	Antal MKB med fler begrepp: 10 av 14 fall

Beslutsregler: Påståenden om både växthuseffekt och samhällsekonomi ingår ej i tabellen. Saknades helt påståenden i 3 av 14 fall.

MKB:er från år 2008 jämfört med år 2004 – Summering av resultaten

Marginell ökning av antal och andel uttryck om växthuseffekt samt viss nedtoning av ekonomism

Kategorierna ”Växthuseffekt” och ”Samhällsekonomi” ökar tydligt i relativ andel av påståenden och begrepp från 2004 till 2008, jämfört med kategorin ”Andra argument”.

Det märks en ytterst liten ökning i betoning av "Växthuseffekt" i antal påståenden och begrepp från 2004 till 2008. Antal påståenden om "Växthuseffekt" och variationen i påståendena syns dock lite mer i de uttryck som handlar om både växthuseffekt och samhällsekonomi. De 2 fall av totalt 30, där påståenden om "Växthuseffekt" är fler än om "Samhällsekonomi", är också från år 2008. Påståenden om samhällsekonomi är genomgående många fler, mer varierade och ungefär lika många båda åren. De två klart vanligaste typerna av samhällsekonomiska uttryck båda åren gäller råmaterial och kvalitet samt explicita ekonomiska påståenden. Två ytterst explicita uttryck om "ekonomiskt riktigt" och "konkurrens" förekommer inte år 2008.

Storföretag nämner inte växthuseffekt tydligt mer än mindre företag

Storföretagen redovisar inte i något fall fler begrepp och termer om "Växthuseffekt" än om "Samhällsekonomi" under de båda åren. Det gör däremot de mindre företagen i 2 fall av 6 år 2008, från att inte ha gjort det i något av de 6 fallen år 2004. Storföretagen redovisar väsentligt fler samhällsekonomiska uttryck än de mindre företagen, men använder bara vissa renodlade ekonomiska uttryck om "ekonomiskt riktigt" och "konkurrens" år 2004. De mindre företagen har lite större variation i sina ekonomiska uttryck år 2008 än år 2004. När det gäller de fåtaliga uttrycken om "Växthuseffekt" ökar storföretagen trots allt sitt totalantal från 1 till 5 medan de mindre ökar från 2 till 3, från 2004 till 2008.

Mer samhällsekonomi vid fortsatt täktverksamhet

År 2008 förekommer fler begrepp och termer om "Växthuseffekt" i ett fall, både vid ny och vid fortsatt täktverksamhet. Inget sådant fall förekommer under år 2004. Antalet samhällsekonomiska uttryck är större vid fortsatt täktverksamhet båda åren, vilket till viss del beror på att antalet MKB:er av denna typ är fler. Störst ökning i antal samhällsekonomiska uttryck och typer av uttryck sker dock för ny täktverksamhet från år 2004 till år 2008, då det också finns 3 uttryck om "Växthuseffekt" mot inget under år 2004.

Inte mer samhällsekonomi vid täkter i kustlandet

År 2008 förekommer fler begrepp och termer om "Växthuseffekt" i ett fall, både för kustlandet och för inlandet, för att inte göra det i något fall år 2004. Fördelningen är jämn bland olika typer av samhällsekonomiska uttryck. År 2008 dominerar däremot antal samhällsekonomiska uttryck klar för inlandet, trots att fördelningen i antal MKB:er är likartad båda åren.

Tabell 11. Samlad sammanställning om växthuseffekt och samhällsekonomi de båda åren

Påståenden \ Årtal	År 2008	År 2004
Växthuseffekt: - något fler påståenden år 2008 än 2004 även ang. nollalternativ, liten variation båda åren.	Övriga om luftutsläpp och transporter: 6 st. Explicit om koldioxid: 2 st.	Övriga om luftutsläpp och transporter: 2 st. Explicit om globala luftföroreningar (NOx): 1 st.
Samhällsekonomi - råmaterial och kvalitet lika vanligt båda åren, fler explicita uttryck om ekonomi år 2004 balanseras upp av fler om kostnad, materialköp och tidsåtgång år 2008, Konkurrens finns bara 2004, Färre uttryck än om Växthuseffekt i 2 fall av 30 och dessa	Råmaterial och kvalitet: 22 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 9 st. Markägaravtal: 7 st. Kostnader, materialköp och tidsåtgång: 6 st. Producera och processa: 5 st. Transport, logistik och vägslitage: 5 st. Efterfrågan: 1 st.	Råmaterial och kvalitet: 22 st. Ekonomi (optimalt, rimligt, praktiskt, försvarbart): 11 st. Ekonomi – riktigt: 4 st. Markägaravtal: 5 st. Transport, logistik och vägslitage: 4 st. Konkurrens: 3 st. Producera och processa: 2 st. Kostnader, materialköp och

under år 2008		tidsåtgång: 1 st. Bristvara: 1 st. Levande landsbygd och småföretag: 1 st.
Både om växthuseffekt och samhällsekonomi – något fler uttryck och större variation år 2008, endast ett uttryck som återkommer år 2004	”är både ekonomiskt och miljömässigt att ta material så nära användningsområdet som möjligt” (3 ggr) Detta påstående kopplat till ”transportavståndet ökar med 30 km” ”ökade kostnader och utsläpp” (2 ggr) ”där bedrivs utbildning i ekonomisk och således miljövänlig körning” ”fördel ekonomiskt och angående utsläpp av koldioxid”, och ”avsevärt förlängd transport ökar belastning på vägar och utsläpp av avgaser”	”ökade kostnader och utsläpp” (6 ggr)

Diskussion

Inget talar för att det uppstått en ny historisk situation, som påverkat ballastföretagen att lyfta fram växthuseffekten i argumentationen om lokaliseringar. Det marginellt utökade utrymmet för denna typ av argument verkar endast ingå i de ständiga små justeringar som görs i företagens miljökonsekvensbeskrivningar. Något oväntat syns inga tydliga skillnader mellan storföretagen, med institutionaliserade arbetssätt och egna mallar för MKB, och de mindre företagen, som vanligen anlitar externa konsulter eftersom de saknar egna miljötjänstemän.

Utifrån ett governance-perspektiv, som även inkluderar myndigheter och olika organisationer, tycks det år 2008 fortfarande saknas ett tydligt behov av ökad legitimering av lokaliseringsval med hänvisning till växthuseffekten, för täktverksamhet. Det är förvånande, med tanke på omfattningen på transporter kopplade till denna verksamhet. De totala leveranserna av ballast i Sverige var år 2004 drygt 77 miljoner ton (SGU 2005).

Förslag på fortsatt forskning är att söka fram MKB:er med mycket argumentation om växthuseffekt och analysera vilka faktorer som ligger bakom detta, samt bredda urvalet till att gälla andra former av miljöfarlig verksamhet än täkter.

Sammanfattning

I denna studie undersöks om den snabbt växande debatten om växthuseffekt och energiförbrukning lett till en ny historisk situation, som tydligt påverkar företags arbete med växthusgaser i planering och miljökonsekvensbeskrivningar. Detta undersöks genom analys av om ballastföretag i ansökan om miljötillstånd i högre grad betonar utsläpp av växthusgaser än samhällsekonomi år 2008 jämfört år 2004 i redovisningen av lokaliseringar. Idén är att samhällsdebatten om klimatförändringar påverkat företagen att anpassa sina argument till rådande politiska värderingar, för att lättare rättfärdiga sina val av lokaliseringar gentemot allmänhet och myndigheter.

Det empiriska materialet utgörs av 15 miljökonsekvensbeskrivningar från respektive år avseende Västerbottens län. Använd metod är innehållsanalys, byggd på idéer om systematisk

kvalitativ metod hos Miles och Huberman. Det övergripande resultatet är att det endast skett en marginell ökning av antal uttryck och andel uttryck om växthuseffekt samt viss nedtoning av ekonomism, mellan år 2004 och 2008. Antal påståenden om växthuseffekt och variationen i påståendena syns dock lite mer i de uttryck som handlar om både växthuseffekt och samhällsekonomi. De 2 fall av totalt 30, där påståenden om växthuseffekt är fler än om samhällsekonomi, är också från år 2008. Påståenden om samhällsekonomi är genomgående många fler, mer varierade och ungefär lika många båda åren. De två klart vanligaste typerna av samhällsekonomska uttryck båda åren gäller råmaterial och kvalitet samt explicita ekonomiska påståenden. Två ytterst explicita uttryck om ”ekonomiskt riktigt” och ”konkurrens” förekommer inte år 2008.

I motsats till inledande antaganden nämner inte storföretag växthuseffekt tydligt mer än mindre företag och inte heller betonas samhällsekonomi mer vid täkter i kustlandet än i inlandet. Däremot får antagandet om att samhällsekonomi betonas mer vid forsatt än ny täktverksamhet empiriskt stöd.

Förslag på fortsatt forskning är att söka fram MKB:er med mycket argumentation om växthuseffekt och analysera vilka faktorer som ligger bakom detta, samt bredda urvalet till att gälla andra former av miljöfarlig verksamhet än täkter.

Referenser

- Habermas, J (1984): *The Theory of Communicative Action, volume 1. Reason and the Rationalization of Society*. Heinemann, London.
- Habermas, J (1987): *The Theory of Communicative Action, volume 2. A Critique of Functionalist Reason*. Polity Press, Cambridge.
- March, J G and Olsen, J P (1989): *Rediscovering Institutions: the Organizational Basis of Politics*. The Free Press, New York.
- Miles, M B and Huberman, A M (1994): *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*, SAGE Publications, London
- Naturvårdsverket (!979): *Täkt – allmänna råd. (Råd och riktlinjer 1979:4)*. Liber distribution, Vällingby.
- SGU (2005): *Grus, sand och krossberg. Produktion och tillgångar 2004*. Per publ. 2005:3, Uppsala.
- Sköllerhorn, E (2001): *Habermas kommunikativa handlingsteori för studier av miljöpolitik – ett kulturteoretiskt förslag*. Doktorsavhandling, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

Beteckningar på ärendena hos Länsstyrelsen i Västerbotten län

År 2008 (15 ärenden):

- 551-17552-2007
- 551-801-2008
- 551-1002-2008
- 551-1418-2008
- 551-1519-2008
- 551-1583-2008
- 551-2078-2008
- 551-2970-2008
- 551-3454-2008

551-3289-2008
551-3430-2008
551-5007-2008
551-6126-2008
551-6128-2008
551-6129-2008

År 2004 (15 ärenden):

541-962-2004
541-1045-2004
541-1335-2004
541-1487-2004
541-2805-2004
541-3553-2004
541-3929-2004
541-4340-2004
541-7928-2004
541-6791-2004
541-7793-2004
541-8383-2004
541-8527-2004
541-11519-2004
541-15208-2004